

**CURSETS D'ANÀLISIS BIOQUÍMIQUES PER A METGES
I FARMACÈUTICS A LA FACULTAT DE FARMÀCIA BARCELONINA
(1927-1930)**

Ma.D. GASPAR I GARCIA*
J.Ma SUÑÉ I ARBUSSÀ*

Abreviatures utilitzades

- R.D.Ll. = Reial Decret-Llei.
R.O. = Reial Ordre.
F.F.B. = Facultat de Farmàcia de Barcelona.
H.F.B. = Càtedra d'Història de la Farmàcia i Legislació
farmacèutica. Facultat de Farmàcia. Universitat
de Barcelona.

* * *

El 1919, el Ministre d'Instrucció Pública feia una consulta al claustre de la Facultat de Farmàcia de Barcelona en referència a les matèries que, al seu parer, haurien de constituir el nucli fonamental d'ensenyament dels estudis de Farmàcia. Davant d'aquesta consulta, el claustre acordà incloure a la seva proposta de curriculum, l'assignatura "Química biològica y análisis de productos fisiológicos y patológicos" (1).

Tres anys més tard, un Reial Decret (24 de febrer de 1922) instituí un nou pla d'estudis que introduïa la novetat de que, en els dos darrers anys del període de la llicenciatura, la Facultat es reservava el dret de triar dues assignatures més, per establir en el seu moment, completant, d'aquesta manera, el quadre d'ensenyament.

La possibilitat d'impartir determinades matèries, segons el criteri de les pròpies Facultats, restà consolidada amb la promulgació del pla Callejo, el 1928 (R.D.Ll. de 19 de maig).

* Unitat d'Història de la Farmàcia i Legislació farmacèutica.
Departament de Farmàcia. DIVISIÓ DE CIÈNCIES DE LA SALUT.

L'assignatura Anàlisis clíniques, juntament amb Bacteriologia, havia estat sol·licitada en diverses ocasions pels professors de Farmàcia (1905, Assemblea Universitària celebrada a Barcelona; 1912, Assemblea Farmacèutica celebrada a Madrid; 1922, Assemblea inter-universitària celebrada a Madrid, amb els vots unànimes dels representants de les quatre Facultats de Farmàcia). La sol·licitud es recolzava principalment en el fet que el professional farmacèutic estava abocat a la realització d'anàlisis bioquímiques i que, per tant, resultava indispensable l'adquisició dels coneixements necessaris, a nivell universitari.

Malgrat tot, només es va aconseguir que hi figuressin al pla d'estudis del 1928 (pla Callejo) d'una manera molt precària, és a dir, com a assignatures creades per les mateixes Facultats (així ho disposava l'article 9 del Reial Decret-Llei de 19 de maig de 1928) que es farien càrrec també de les despeses, amb totes les desavantatges i inconvenients que això suposava.

* * *

Els catedràtics de Farmàcia eren conscients de la problemàtica que amenaçava l'exercici professional del farmacèutic, limitat, en un percentatge força elevat, a tasques de dispensació.

Un d'aquests professors de Farmàcia, el Dr. Josep Deulofeu i Poch, que havia tornat a Barcelona per fer-se càrrec de la càtedra de Química inorgànica, de la qual havia estat nomenat (R.O. d'1 d'agost de 1924) després de romandre vint-i-dos anys a Santiago, amb el mateix càrrec (1902-1924) va voler obrir una via alternativa als farmacèutics, en el camp de les anàlisis clíniques.

Per tal de conèixer la seva trajectòria acadèmica i formativa, només caldrà donar unes poques dades: llicenciat en Farmàcia (1899), Ciències i Medicina i Cirurgia; doctor en Farmàcia (1901).

Durant el curs 1905-06, fou pensionat pel Govern amb l'objecte d'ampliar estudis a l'estranger, treballant a París en Bacteriologia, Histologia i Microfotografia, sota la direcció del doctor Paul Latteux. Durant l'estiu del 1906,

practicà també el servei antiràbic a l'Institut Pasteur, a París, amb els professors Dujardin, Baumetz i Jules Viale.

Tornat a Espanya, fundà a Santiago, el 1911, un important laboratori en el què es dedicà, principalment, a la preparació de la vacuna antiràbica i a la pràctica de les anàlisis clíniques i químiques, incloent-hi les bacteriològiques (2).

Amb els seus coneixements i el seu esperit, docent, per sobre de tot, no ha de sorprendre que ja el curs 1924-25, tot just en arribar a Barcelona, s'encarregués d'impartir un curset lliure d'anàlisi d'orins, presentant un completísim programa que incloïa determinacions de fosfats, nitrogen urinari, substàncies albuminoides, glucosa, cetones, etc., curset que havia impartit anteriorment a Santiago, com ho demostra la publicació d'unes "Notas tomadas por D. Pedro Magenti, alumno de la Facultad de Farmacia de Santiago, sobre "Análisis de orina". Curso práctico dado por el Dr. D. José Deulofeu, Catedrático de Química inorgánica de la Facultad de Farmacia" (3).

Aquest curset va tenir una elevada participació ja que, es van cobrir les trenta plaçes previstes. Els matriculats havien de pagar cinquanta pessetes, encara que el curset era subvencionat oficialment, amb càrrec a l'anomenat crèdit de cultura.

Els bons resultats d'aquesta iniciativa però, no es van tenir en consideració quan, tres anys més tard, el mateix Dr. Deulofeu va proposar, a la aprovació de la Junta de Facultat, l'autorització per impartir un altre curset, en aquesta ocasió sobre anàlisis de contingut gàstric i de sang, a desenvolupar durant la segona meitat del curs 1927-28, a la càtedra i laboratori de Química inorgànica.

Malgrat la consideració d'ensenyament complementari d'indiscutible interès i indispensable per als llicenciats que es volguessin dedicar a la pràctica de les anàlisis clíniques, el claustre de Farmàcia es va mostrar reticent, fins a l'extrem de dubtar si entrava dins les disposicions vigents en aquells moments, el fet de fer abonar la quantitat de cinquanta pessetes als alumnes que es matriculessin per fer les pràctiques. L'afer es va portar davant la Junta de Govern de la Universitat, que va resoldre concedir l'auto-

rització, amb la condició que les lliçons tinguessin el caràcter de conferències i que, per tant, fossin gratuïtes.

La decisió no va agradar al Dr. Deulofeu qui considerà que "para que tales cursillos tengan la eficacia debida, no pueden limitarse a simples torneos de oratoria, aún cuando la disertación del profesor vaya acompañada de demostraciones experimentales" (4).

Amb aquestes paraules, el Dr. Deulofeu defensava el dret de l'alumne a intervenir-hi activament, en el curset, fent personalment les pràctiques previstes.

Sembla doncs paradoxal el fet que el 1925, el claustre de Farmàcia estigués d'acord en aprovar l'autorització referent al curset d'anàlisi d'orins, amb el corresponent pagament de matrícula per part dels alumnes i que, dos anys més tard, se li denegué l'autorització, precisament pel mateix motiu.

S'ha de entendre que el període comprès entre 1925 i 1930 va representar, per a les Facultats de Farmàcia, una difícil prova a superar.

La legislació vigent en qüestions d'ensenyament superior obria la possibilitat de gaudir d'una certa "autonomia", fent-les la concessió de completar el pla mínim de matèries del període de llicenciatura, àdhuc establia uns ensenyaments especials (cursos tipus B i C) a fixar per les mateixes Facultats, segons llurs criteris docents. Però, malauradament, no es va acompanyar d'un augment en les dotacions pressupostàries, de manera que les pròpies Facultats s'havien de fer càrrec de les despeses. Els resultats no van ser tan positius com s'esperava ja que, en alguns casos, les assignatures establertes només es van poder impartir un curs acadèmic (5) i, en el cas concret de la Bacteriologia, fins i tot es van fer gestions davant el Ministeri d'Instrucció pública per tal d'ajornar la seva implantació, a la Facultat de Farmàcia de Madrid (6). Com que no es va aconseguir, s'hagué de donar com a assignatura quadrimestral i exclusivament teòrica (7).

En uns moments molt crítics per a la Universitat espanyola en general, considerada per gairebé tots els sectors so-

cials com una institució en crisi, es pot afirmar que, les iniciatives individuals d'uns quants professors van resultar més positives que les actuacions del col·lectiu universitari.

En aquest sentit, és de destacar l'interès del Dr. Deulofeu per endegar a Barcelona els cursos d'anàlisi clíniques, ben conscient de la seva importància professional.

No es té coneixença exacta de les gestions que va portar a terme el catedràtic barceloní, però finalment va aconseguir que s'anunciés la matriculació d'un curs teòric-pràctic sobre anàlisi de contingut gàstric i de sang, a realitzar durant el curs 1927-28 (8).

El curs es va iniciar el 21 de novembre de 1927 i va acabar el 7 de maig de 1928. El programa, que s'havia dividit en dues parts, de tres i quatre apartats, respectivament, incloïa l'aprenentatge de diferents tècniques de determinació, tan de contingut gàstric (1ª part) com de sang (2ª part).

S'explicaven dues lliçons setmanals, els dilluns i dijous, de set a dos quarts de nou del vespre, a la càtedra de Química inorgànica de la Facultat de Farmàcia.

El número, realment extraordinari de matriculats, exactament 118, juntament amb el fet que a l'anunci del curs, no es fes referència a cap pagament de matrícula, fa suposar que el curs va ser teòric.

El Dr. Deulofeu va comptar amb la presència dels doctors Salvat i Bellido, catedràtics de la Facultat de Medicina.

Els 118 participants quedaven distribuïts de la següent manera:

Llicenciats en Farmàcia.....	12
Llicenciats en Medicina.....	6
Perits químics.....	3
Alumnes de Medicina.....	13
Alumnes de Farmàcia (3 ^{er} i 4 ^{rt}).....	34
Alumnes de Farmàcia (1 ^{er} i 2 ^{on}).....	50 (9)

Malgrat l'èxit assolit amb aquest curset, com ho demostra la participació tan nombrosa d'estudiants i llicenciats, tant de Farmàcia com de Medicina, el professor Deulofeu no va quedar del tot satisfet en no haver pogut desenvolupar la part experimental que tan preconitzava, de manera que, el curs següent, 1928-29, va instaurar un altre curset, en aquesta ocasió d'anàlisis bioquímiques, en el què hi dedicà una primera part a les tècniques d'urologia i una segona a les d'hematologia.

L'anunci públic del programa, s'acompanyà d'un seguit de condicions entre les que s'especifica que hi haurien lliçons exclusivament pràctiques, a més de les teòriques-experimentals, durant les quals els alumnes reproduirien els diferents mètodes, prèviament explicats, sota la direcció del Dr. Deulofeu i dels seus ajudants.

Les classes s'impartirien de dilluns a divendres, de set a nou del vespre i el número de matriculats no podria excedir de vint, que haurien d'abonar la quantitat de cent pesetes a la Secretaria de la Facultat de Farmàcia.

S'admetien alumnes de Farmàcia i de Medicina, sempre que hagueren aprovat Química orgànica, els primers i Fisiologia, els segons. La durada del curset s'establí en tres mesos i mig.

Els resultats d'aquest segon curset els va resumir el mateix professor Deulofeu en un comunicat adreçat al degà de Farmàcia (10):

"Tengo la satisfacción de participar a V.S. que el día 15 de este mes terminó el cursillo de "Análisis Bioquímicos" que he venido explicando desde el 15 de noviembre, con arreglo al programa conocido y aprobado por la Facultad, habiendo asistido con regularidad y aprovechamiento los alumnos siguientes:

D. Pedro Per(x)és Vilaseca; D. Ramón Cirera Volta; Srta. Dña Dolores Morató Portell; D. Enrique Llopis Araño; D. Lorenzo Marcaró Villalonga y D. Basilio Muñoz Sanchez, siendo de indicar que aun cuando estos dos últimos Sres. se matricularon durante el mes de marzo, sin embargo durante estos últimos meses de curso realizaron todos los métodos que se habían explicado con anterioridad, simultáneamente con los explicados ulteriormente.

Los Sres. D. José Maimó Bolet y D. Julio Ainaud Soler solo asistieron con regularidad durante el desarrollo de la primera parte del Programa; y los Sres. D. Francisco Cabré Llorens y D. José Mª Vausell Mendez de Vigo asistieron con mucha irregularidad.

Es opinión del Profesor que suscribe que, caso de solicitarlo, sólo se puede otorgar el oportuno certificado de asistencia y aprovechamiento a los seis Sres. que se mencionan primeramente".

El curs següent, 1929-30, el Dr. Deulofeu va repetir l'experiència dels anys precedents, programant un altre curset d'anàlisis bioquímiques, fent incidència, en aquesta ocasió, sobre els continguts gàstrics i la coprologia. Les condicions eren les mateixes que en els cursos anteriors, en quan al pagament de matrícula, durada, horari i desenvolupament de la part pràctica.

Aquell mateix curs, hom té notícies d'un curs d'anàlisis clíniques, fet a Madrid, exclusivament per a alumnes i llicenciats en Farmàcia.

El curset, dividit en dues parts (Química biològica i Microbiologia) estava a càrrec de dos catedràtics i, malgrat la bona preparació d'ambdós professors, el resultat va ser qualificat de fracàs, segon el parer d'un dels participants (11).

NOTES

1. Actes de Claustre. Facultat de Farmàcia. Sessió del 28 de maig de 1919. F.F.B.
2. Roldán Guerrero, R.: "Diccionario biográfico y bibliográfico de autores farmacéuticos españoles". Tomo II. Madrid, 1975. Págs. 14-18. H.F.B.
3. Revista de Farmacia. XII. 333-342 i 363-374 (1924). H.F.B.
4. Esborrany manuscrit d'una carta del Dr. Deulofeu, sense data ni adreça. Per la seva temàtica i les dades que s'han pogut comprovar, podria haver estat dirigida al Director General de Enseñanzas Superior y Media, entre els mesos de març i setembre de 1927. Doc. S/N. Expedient personal del Dr. Deulofeu. Carpeta (1). H.F.B.

5. "Un salto atrás", article que fa referència a l'assignatura de Microbiologia, a Madrid. Farmacia II 18 (octubre) 3 (1931). H.F.B.
6. Per ampliar informació sobre aquest extrem, és d'interès consultar Deulofeu i Poch, Josep: "La enseñanza de la Bacteriología en la Licenciatura", a Farmacia I. 5 (septiembre) 4-5 (1930). H.F.B.
7. Vegeu l'anunci corresponent al curset de Bacteriología a la Facultat de Farmàcia de Madrid a Farmacia II, 9-10 (enero-febrero) 10 (1931). H.F.B.
8. El Restaurador Farmacéutico. LXXXII. 632-633 (1927). H.F.B.
9. Comunicació del Dr. Deulofeu al claustre de Farmàcia sobre els resultats del curset d'anàlisi de contingut gàstric i de sang. Doc. S/N. Expedient personal del Dr. Deulofeu. Carpeta (1). H.F.B.
10. Comunicació del Dr. Deulofeu al degà de Farmàcia. 28 de juny de 1929. Doc. S/N. Expedient personal del Dr. Deulofeu. Carpeta (1). H.F.B.
11. Sellés, Eugenio: "El verdadero problema de la enseñanza", en Farmacia I. 2 (junio) 1-2 (1930). H.F.B.: "...Dos hechos nos presenta la actualidad en estos días: Primero. El fracasado término a que ha llegado el cursillo de análisis clínicos recientemente desarrollado en la Facultad de Madrid, pese a la buena voluntad de organizadores y aun de profesores y alumnos...".